

JOHN F. X. KNASAS

Šv. Tomo universitetas, Hiustonas

AKVINIETIS PRAKTINIO PROTO IR RELIGIJOS SANDŪROJE

Aquinas on the Interface between Practical Reason and Religion

SUMMARY

Among Thomists the standard practice is to show the openness of human nature to beatitude from the speculative side. The intellectual desire to know the richness of the notion of being, *the ratio entis*, becomes the desire to know the creator who as *esse subsistens* embodies the intelligible heart of being. I want to try the same strategy but from the practical side. I believe that more people experience a desire to love than a desire to know. Few have noticed that Aquinas' first practical principle "Good ought to be done" is, as I will explain, a call to be respectful and solicitous of ourselves and others as intellectors of being. Hence, fidelity to this principle illustrates a connection between being and love so that the greater is the concentration of being, then the greater is the concentration of love. A subsistent instance of being should be a subsistent instance of love. In his metaphysics Aquinas attains the creator as subsistent being. Hence, contact with that instance would strengthen in an unparalleled way the human's fidelity to the first practical principle. Does this contact in fact occur? That philosophical question raises the religious possibility. In its parade of saints, Christianity provides tantalizing evidence that that contact is realized.

I

Tomistams būdinga žmogaus prigimtį vaizduoti kaip atvirą palaimai. Intelektualinis geismas pažinti *ratio entis* turtus virsta geismu pažinti patį Kūrėją, kuris kaip *esse subsistens* įkūnija protu suprantamą būties šerdį. Todėl tokia vienovė

yra bent jau galimybė¹. Žmogaus ir Kūrėjo proto santykis nėra akies ir garso santykis. Akis nėra pasirengusi priimti garso. Akvinietis taip pat teigia ir, kad, norint pasiekti pažintinę vienovę su kūrėju, žmogaus intelektas turi prisiimti ki-

KEY WORDS: First Practical Principle, *ratio entis*, *ratio boni*, passions, freedom of will, love.

RAKTAŽODŽIAI: pirmasis praktinis principas, *ratio entis*, *ratio boni*, aistros, valios laisvė, meilė.

tą kokybę, kuri tiesiogiai parengia intelektą šiai vienovei. Paprastai ši kokybė yra vadinama „malone“, dažniausiai – „malonės šviesa“². Mes neturime jokių galimybių reikalauti šios kokybės. Ji mums nepriklauso. Todėl yra vadinama antgamtinė kokybe. Ar mes ją turime, priklausoma nuo laisvos Kūrėjo valios. Ar tikrai Kūrėjas suteikia šią malonę dovaną? Filosofas negali to pasakyti. Jokiais prigimtiniam protui prieinamais duomenimis negalima užtikrintai parodyti, kad Kūrėjas suteikia žmonėms šią malonę. Tačiau įdomu tai, kad susidūręs su šiuo klausimu, filosofas gali geriau pažinti krikščionybę. Krikščionybė kalba apie Dievą stebėtinai panašiais terminais kaip ir metafizika. Jos kalba apie žmonijai suteikiamas Viešpaties sąrangas taip pat stebėtinai panaši į metafizikos kalbą. Ar gali būti, kad Viešpats žmonijos istorijoje prabilo būtent per šią religiją? Sakoma, kad jos steigėjas Jėzus Kristus prisikėlė ir dešimt jo mokinių patyrė kankinančias mirtis, bet nepaneigė šio įvykio. Todėl metafizikai tikrai turėtų būti įdomu, ką kalba krikščionybė.

Tačiau šiandien metafizinis kalbėjimas yra greitai, jei ne tučtuojau, atmetamas. Todėl, remdamasis Akviniečio idėjomis, išmėginsiu tą pačią strategiją, tačiau labiau iš praktinės pusės. Paradoksalu, bet Akviniečio požiūriu, kad ir koks sėkmingas būtų teorinis ir praktinis pažinimas, vis tiek žmogui išlieka gilus ilgesys, kurį tik Kūrėjas gali antgamtiškai nuraminti. Nedaug kas pastebėjo, kad pirminis praktinis principas yra kvietimas būti garbingu ir sąžiningu savęs ir kitų atžvilgiu, kvietimas mylėti. Kad ir

koks aiškus būtų šis kvietimas, mes puikiai žinome kaip sunku yra nuolat moraliai gyventi. Šiame taške susiduria mylintysis ir krikščionybė. Pradėti norėčiau garsaus prigimtinės teisės etikai skirto Akviniečio teksto *Summa Theologiae* 94, 2 *Prima Secundae* dalimi.

Akviniečio požiūriu, tai, kad „turi būti daromas gėris ir vengiama blogio“, yra *per se notum*, savaime suprantamas teiginys ir pirmasis praktinio proto principas. Tai, kad teiginys yra *per se notum*, Akviniečiui reiškia, jog predikato prasmė šiame teiginyje glūdi subjekto prasmėje. Kaip Akvinietis supranta „gėrį“, kad šioje sąvokoje jau glūdi „privalėjimas“? Gėris Akviniečiui taip pat reiškia ir būti, *ratio entis*, kuris artikule nurodomas kaip pirmojo spekuliatyvaus proto principo – neprieštaravimo principo – pagrindas. Tai leidžia būti vadinti gėriu, nes būtis yra itin turtingas inteligibilumas (suvokiamumas protu). „Inteligibilumu“ aš vadinu bendrumą, kurį galima suvokti atskiruose, juslių pateikiamuose daiktuose. „Gimininiai“ bendrumai praranda tam tikrą turtingos tikrovės dalį, nes jie abstrahuojasi nuo atskirų daiktų skirtumų. Pavyzdžiui, Tomo, Diko ir Hario bendrumą esame linkę išreikšti „žmogaus“ sąvoka, tačiau ji neapima Tomo blyškumo, Diko rusvumo ar tamsių Hario plaukų. Būtinybė vengti šių sudėtinių dalių reikalinga tam, kad būtų išlaikyta žmogiškoji prigimtis bendra visiems trimis individams. Tačiau būties sąvoka veikia kitaip negu giminės sąvoka. Jei būties sąvoka neįtrauktų atskirų daiktų, iš kurių ji kyla, skirtumų, tada šie skirtumai būtų suvesti į

nieką ir daiktų daugis išnyktų. *De Ver.*, XXI, 1c. Akvinietis sako, kad gimininio inteligibilumo skirtumai inteligibilume išlieka *implicitiškai* ir *potencialiai*. Toks apibūdinimas numano, kad būties inteligibilume (suvokime protu) skirtumai išlieka kaip *implicitiškai*, tačiau būties sąvokoje jie yra *aktualūs*. Todėl, išlaikydama savyje daiktų skirtumus, būties sąvoka yra neprilygstamai turtinga. Šis turtingumas leidžia suprasti, kodėl būtis yra laikoma ir gėriu.

Iš šios būties ir gėrio sąsajos Akvinietis išveda du dalykus. Pirmasis yra būtinas ir automatiškas valiojimas tiesiogiai sekantis iš to, kad intelektas pateikia valiai *ratio boni*. Moralinio būtinumo čia nėra, nes nėra ir laisvės. Valia veikia automatiškai. Anksčiau – *S.T. I-II, 10, 1* – Akvinietis teigė, kad valia iš prigimties linksta į bendrąjį gėrį (*bonum in communi*), panašiai kaip intelektas iš prigimties žino pamatinius įrodymo principus. Antroji implikacija išplaukianti iš būties ir gėrio sąsajos yra neapibrėžtas valios nukreiptumas į daiktus kaip gėrybes („a“ good), o ne kaip į savaimį gėrį. Matome, kad valia čia jau laisva, tačiau jai dar stinga moralinio suvaržytumo arba privalėjimo dėmens. Netgi priešingai, nukreiptumas į visus baigtinius dalykus suprantamas kaip vienodas ir neutralus (*S.T. I-II, 10, 2*). Išlieka klausimas, kokia turėtų būti būties kaip gėrio konfiguracija, kad iš jos kiltų būtent moralinis privalėjimas, nebūtinai valiojimas ar plika laisvė. Tik tada teiginį „privalu daryti gera“ suprasime kaip savaime suprantamą arba *per se notum*.

Mano požiūriu, ši problema sprendžiama suvokus, kad Akvinietis apie

būtį kalba ne kaip apie paprastą ir gryną gėrį, bet kaip žmogaus intelektu suvokiamą gėrį.³ Tarp visų būties kaip gėrio pavyzdžių žmogus savo intelektu pasiekia gėrį ypatingai intensyviu būdu. Tokio gėrio atžvilgiu esame neabejotinai laisvi, tačiau taip pat ir morališkai suvaržyti. Žmoguje *ratio boni* žerį nepalyginamai ryškiau, nei kituose gėrio pavidaluose – gyvūnuose, augaluose ar mineraluose. Argi šis faktas neįpareigoja mūsų laisvės pagarbai ir rūpesčiui? Apibendrinant, pirmojo praktinio principo subjektas turi būti suprantamas ne kaip tiesioginis gėris, bet kaip gėris, suvoktas žmogaus intelektu.

Taigi pirmoji moralaus gyvenimo taisyklė yra gerbti žmogų kaip asmenybę ir juo rūpintis. Trumpai tariant, moralinis gyvenimas yra meilės gyvenimas. Asmenybė yra švyturys, kuris skleidžia gėrio šviesą ir jo link turime sukti savo moralės laivę. Pavyzdžiui, žmogžudystės, vagystės ir melo amoralumas yra akivaizdus. Sužeisdami žmogų, neabejotinai sužeidžiame ir gėrį. Taip pat mūsų kaip pažistančių būtį savivoka sukuria tam tikrus draudimus, ko negalima daryti mūsų egzistencijos atžvilgiu ir ko reikia vengti kaip nepagarbos jai, pavyzdžiui, įžeidimų ir savižudybės. Maža to, dėl to, kad yra esmingai vienijantis ir skirtas dauginimuisi, seksualinis žmonių ryšys yra ypatinga žmonių veikla. Seksualiniame partneryje ir prokreatyvinėje seksualinio ryšio teleologijoje išgyvenamas ryšys su gėriu, todėl seksualinė veikla turi būti vykdoma pasišventusio monogamiško santykio kontekste, t.y. vedybose. Stipriai mylintys šią pagarbos ir rūpesčio žmogaus asme-

niu normą priima labai rimtai. Svarbiausia jiems yra kti žmonės, arba gyvenimas visuomenėje. Niekas negali pakeisti kitų žmonių ir jų gerovės, jokie pomėgiai, studijos, malonumai, pinigai, šlovė ir pan. Tokių dalykų siekis turi visada nusileisti asmenybės poreikiams. Akviniečio žmogaus kaip suprantančio būti intelektu (*intellector of being*) samprata taip pat padeda suprasti draugystę glūdintį pasiaukojimą. Sekdamas Aristotelium, Akvinietis draugystės šaknis regi meilėje sau (*self-love*)⁴. Meilė sau nėra egoistinė kategorija. Tai, ką randu versta meilės manyje, pvz., būties suvokimą intelektu, galiu rasti ir kituose. Būtis siūlo save visiems suvokiantiems intelektu. Todėl mano kaimynas yra kita savastis. Šiame kontekste, mano praradimas turi būti suvokiamas tiesiog kaip kito laimėjimas. Matyti kitą kaip draugą reiškia matyti mano praradimą jo labui, kaip *mūsų* naudą. Meilė sau išplėsta į kitus leidžia tikrai džiaugtis jų sėkme, netgi kai tokia sėkmė reikalauja mūsų pasiaukojimo. Tarp žmonių neturi būti vietos pavydai, jei jie yra draugai. Žmonės turi

bendrauti vieni su kitais kaip draugai, jei suvokiame save kaip suvokiančius būti intelektu.

Apibendrinus, minėti teiginiai parodo, kad anot Akviniečio, pati tikrovė ragina mus mylėti. Jo intelektualaus realių, jslėmis duotų daiktų abstrahavimo epistemologija steigia pasitikėjimą būties sąvoka. Būtis yra ne išnykstantys pypkės dūmai, bet gilus pasinėrimas į tikrovę. Būtyje glūdintis priesakas gerbti savo kaimynus kaip suvokiančius būti intelektu ir jais rūpintis aiškiai skamba mūsų supratime kaip tiesos balsas. Tomistinėje psichologijoje meilė reiškia ne kentėjimą dėl iliuzijų ar skendėjimą sapnuose. Motyvaciją suteikia pati tikrovė⁵. Maža to, žmogaus prigimtis yra sutvarkyta taip, kad rastų kitus ją mylinčius žmones. Iš kur tada atsiranda nekenčiantys? Jei mūsų protai dirba taip, kaip aprašyta aukščiau, kodėl visi nesame mylintys? Iš tiesų, kodėl dauguma mūsų didesnę laiko dalį esame toli nuo to, kad visus mylėtume? Vėl pažvelkime, kaip Akvinietis supranta nuodėmės priežastis.

II

Klasikinis Akviniečio tekstas apie nuodėmingo akto genezę yra pateikiamas veikale *De Malo* I, 3c ir gretimines pastraipose veikaluose *De Veritate*, XXIV, 8, *Summa Contra Gentiles* III, 10 ir *Summa Theologiae* I, 63, 1. Akviniečio paaiškinimai yra įstabūs nuoseklios žmogaus sąmonės fenomenologijos pavyzdžiai. Čia pateikiamos detalės, kurių dar nepastebėjo nūdienos psichologija, ir toliau

jas skleidžiant parodoma kaip prote, kuriame vyksta būties suvokimas intelektu, gali žydėti tokios neapykantos gėlės.

Pagrindinė idėja padedanti suprasti kaip valia įtraukia blogį į savo pasirinkimus yra valios „nesirūpinimas taisykle“ (*non consideratio regulae*). Kas tai? Pirma, nesirūpinimas negali reikšti visiško kognityvaus taisyklės nebuvimo. Jei nesirūpinimas reikštų visišką taisyklės ne-

buvimą, tai valia darytų blogį visiškai nesuprasdama, kad jį daro. Toks nežinojimas reikštų, kad valios aktas nebuvu klaida ar nuodėmė. Kodėl? Nusidėti reiškia savanoriškai daryti blogį. Tačiau savanoriškas veiksmas reiškia veiksmą, kuris kartu yra ir žinantis, ir valingas. Todėl, norėdama nusidėti, valia turi turėti kokį nors supratimą apie objektą kaip blogį, o toks supratimas reikalauja tam tikro taisyklės pripažinimo.

Antra, taisyklė taip pat negali būti visiškai suprantama. Jei kognityvus taisyklės buvimas supratime būtų išsamus, kaip toks jis pašalintų iš blogio objekto pasirinkimo bet kokią gėrio regimybę ir todėl tokio objekto nebūtų galima pasirinkti. Akviniečio požiūriu, mažiausia mūsų bet kokio valiojimo, netgi blogio valiojimo sąlyga yra tai, kad tas daiktas bent jau „atrodo“ kaip geras. Kitur Akvinietis pateikia tokį argumentą. Jo argumentas vėl kreipiasi į valios psichologiją, kurią aš aprašiau pirmoje dalyje: „Valia iš prigimties linksta į gėrį kaip į savo objektą. Tai, kad ji kartais linksta į blogį nutinka tik todėl, kad blogis jai pateikiamas kaip tam tikras gėrio bruožas.“ (*De Ver.* XXIV, 8c). Skirtingai negu šiame gyvenime, palaimintųjų danguje palaimingoji vizija yra pripildyta gėrio taisyklės. Taigi palaimintieji ir visus kitus dalykus suvokia taip, kaip jie turi būti suvokiami. Blogis pasirodo kaip toks, koks jis yra, ir gėris pasirodo kaip toks gėris, koks jis yra. Kadangi blogis visada pasirodo savo pavidalu, jis niekada nebūna patrauklus palaimintųjų valioms. Trumpai tariant, palaimintiesiems blogis niekada nebūna galimas pasirinkimo objektas (žr. ankstesnę nuorodą).

Taigi, nesirūpinimas taisykle turi reikšti nepilną kognityvų taisyklės buvimą suvokime, todėl blogis gali *pasirodyti* kaip gėris, tačiau vis dėlto *pažįstant* jį kaip blogį. Apibendrinant, Akvinietis teigia, „todėl valios judesyje negali būti jokios nuodėmės, kaip palinkimo į blogį, jeigu anksčiau joje nebuvo tam tikro suprantančios galios trūkumo, dėl kurio kažkas blogo pasirodė kaip gėris.“ (*De Ver.* XXIV, 8). Kokia gi tad ši taisyklė? Pasitelkus tai, kas jau pasakyta pirmoje dalyje, ši taisyklė yra praktinis priesakas, kad žmogus turi būti gerbiamas ir juo rūpinamasi todėl, kad jis yra suprantamas kaip suvokiantis būtį intelektu. Netobulas kognityvus šios taisyklės buvimas [supratime] leidžia blogiui bent jau atrodyti kaip gėriui ir taip įgalina blogio pasirinkimą.

Anksčiau *De Ver.* XXIV, 8, Akvinietis pateikia dvi priežastis, dėl kurių galimas toks netobulas kognityvus taisyklės supratimas. Pirmoji priežastis yra mūsų aistros, arba jusliniai troškimai. Aistros gali iškilti tokiu būdu, kad tai, ką matome kaip blogį yra tik žinoma, jog tai yra blogis, bet jis pasirodo gėrio pavidalu. Pavyzdžiui, ramiai tariantis gydytojo kabinete ir atsižvelgiant į pagarbą žmogui bei rūpestį juo, mano nuolatinė savigriova kemšant glaistytus angliavandenius pasirodo kaip grynasis blogis. Tačiau, kai einu palei saldumynų krautuvėlę ir jaučiu gardžius iš jos sklindančius kvapus man sukyla jusliniai troškimai, kuriuos intelektu suvokiu kaip man žalingus. Ši aistra primena tai, ką aš intelektualiai žinau kaip man bloga, tačiau dabar tai „atrodo“ kaip gėris ir to pakanka, kad galėčiau tai pasirinkti

ir taip įvykdyti moralinį blogį. Galiu padaryti tai, ką žinau man esant blogiu. Aistra pyragėliui nepaneigia mano ankstesnio žinojimo, kad šis kepinys yra blogis, nors ir koku gėriu jis atrodytų. Jų geras „pavidalas“ (*appearance*) yra „klaidingas sprendimas“, kuri Akvinietis nurodo (*De Ver.* XXIV, 8c) kaip būtiną blogo veiksmo sąlygą.

Žmonių aistros yra didžiulis blogų veiksmų aruodas. Sekdamos po juslinio suvokimo, aistros leidžia daiktams, prisidengusiems gėrio išvaizda, „bombarduoti“ mus visokiausių rūšių blogio investicijomis, nes neatsižvelgiama į pirmąjį praktinį priesaką. Dabar, gyvenant medijų kultūroje, tai mums dar labiau akivaizdu.

Tačiau aistra dar negali visiškai išsamiai paaiškinti, kodėl nesirūpinama taisykle. Be aistros paakintų nusikaltimų, galima vykdyti ir šaltakraujiškas žudynes. Maža to, teologui Tomui Akviniečiui nusidėjėliais yra ne tik žmonės, bet ir angelai. Tačiau angelai yra bekūnės būtybės ir todėl stokoja juslinių troškimų, kurie yra aistros. Kitaip tariant, kokia būtų nesirūpinimo taisykle forma, kuri tiktų intelektualioms būtybėms kaip tokioms? Akvinietis nurodo kitą būdą, kuriuo galima padaryti nuodėmę. Kadangi šis būdas yra bendresnio pobūdžio, – būdingas ir mums, ir angelams, – tai yra ir gilesnis paaiškinimas, kaip įvykdomi blogi valios aktai. Akvinietis teigia, kad šiuo, antruoju, atveju „nuodėmė nenumato ankstesnio nežinojimo, bet tik stoką svarstymo apie dalykus, apie kuriuos reikėtų susimąstyti“ (*S. T. I*, 63, 1, ad 4m). Ir anksčiau – *De Malo* tekste –

jis teigia, kad šiai apsvaistymo stoka pakanka tvarinio laisvės: „ad hoc sufficit ipsa libertas voluntatis“. Paminėdamas kūrinio laisvę, Akvinietis nurodo valios abejingumą visų baigtinių daiktų atžvilgiu, todėl, kad *jie pernelyg trumpai apibūdinami būties kaip gėrio atžvilgiu*. Šią būseną trumpai aptarėme pirmoje šio straipsnio dalyje. Tada minėjau, kad šiai būsenai stinga išsipareigojimo arba moralinio būtinumo. Jos būdamas aš esu visiškai abejingas mane supantiems daiktams. Esu tokios būsenos dar iki suvokiu savo išsipareigojimą ir grįžtu į ją po to, kai tokį išsipareigojimą išsąmoninu. Pasitelkus kompiuterinio programavimo terminologiją, tokią būseną galima pavadinti kaip „nustatytą būseną“ („default position“). Moralinio būtinumo išreiškiamo pirmuoju praktiniu priesaku pasirodymas reikalauja tolesnio susitelkimo. Tai suprasti padeda Akviniečio epistemologija. Norint suvokti išsipareigojimą, būtina suvokti save kaip tuos, kurie intelektu suprantą būti kaip gėrį. Tačiau pirmiausia mūsų kognityvus dėmesys yra nukreiptas į daiktus. Pažįstantysis pažįstamas tik reflektuojant nuo daiktų atgal į pažįstantįjį⁶. Ši refleksija yra mentalinė pastanga esanti virš ir anapus mūsų pradinio daiktų ir būties juose pažinimo. Taigi nėra keista, kad Akvinietis sako, jog „siela nevisada laikosi ar gali laikytis (turėti savyje) taisyklės.“ Galime leisti, kad mintis apie protingą būtybę kaip būties epifaniją išslystų iš mūsų dėmesio lauko. Kai taip nutinka, sugrįžtame į ankstesnįjį laisvės būvį. Šioje būsenoje daiktai jau nebėra regimi taisyklės požiūriu, bet tik *ratio entis* požiūriu. Tai

reikš, kad daiktai nesantys geri taisyklės požiūriu, vis dar atrodys kaip geri dėl jų santykio su būtimi. Kaip tokie jie yra galimi pasirinkimo objektai, ir, jei jie pasirinkami, įvykdomas blogis.

Taigi „yda“ („*defect*“) čia yra rūpinimosi taisykle stoka. Ši „yda“ yra ne tiek yda, kiek blogis. Tikras blogis yra kažko, kas turėtų būti čia, stoka, pvz., regėjimo stoka žmogui, bet ne regėjimo stoka uolai. Tačiau tam, kad būtybė būtų laisva turi stigti rūpinimosi taisykle, o laisvė yra gėris. Tačiau ši stoka neturi būti tokiu mastu prigimtine, kad išvengtų valios, nes valia šioje būsenoje veikia žinodama, kad čia ji gali ir privalo veikti pagal taisyklę.

Baigiant reikia pasakyti, kad aptarta fenomenologija suteikia mums labiau pusiausvyrą požiūrį į žmogaus prigimtį, negu jis buvo pateiktas pirmojoje paskaitoje. Pirmasis praktinis pagarbos žmogui ir rūpesčio juom principas nėra taip tvirtai įrėžtas į žmogaus sąmonę, kad galėtų likti nepastebėtas. Aistros gali nukreipti mūsų žvilgsnį ir mūsų prigimtine laisvės būseną gali lemti tai, kad būsime nepakankamai rūpestingi. Abu šie dalykai sudaro sąlygas tam, ką mes žinome esant blogiu, pasirodyti gėrio pavidalu. Ši kognityvinė būseną parengia erdvę, kurioje valia gali įvykdyti blogio veiksmą. Taigi nėra užtikrinta, kad žmonės elgsis gerai.

III

Akviniečio filosofinė psichologija atveria didžiulį žmogaus asmenybės potencialą. Akvinietis pasitelkia būties žavesį ir išplečia jį iki susižavėjimo asmenimis kaip šios būties suvokėjais intelektu. Kaip būties suvokėjas intelektu asmuo pašaukiamas gyventi pagardoje ir rūpestyje tiek savęs tiek kitų atžvilgiu. Šis tvirtinimas, remiantis Akviniečio mąstymu, yra filosofiskai įrodoma tiesa. Tiems, kas tai suvokia, ši tiesa suteikia gilų ir platų kvietimo mylėti patyrimą, suteikia pašaukimą meilei. Ši programa yra kur kas daugiau negu tik pypkės dūmai. Paprastų žmonių protuose yra užtekinai nuorodų į būtį. Šios nuorodos apima: neprieštaravimo principo pripažinimą, laisvės supratimą, nepasitenkinimą baigtinėmis gėrybėmis, išpareigojimo fenomeną. Išlavintai tomisto filosofija akiai kiekviena iš šių nuorodų paro-

do paprastų žmonių protuose veikiančią būtį. Taip pat, jei pažvelgtume į kultūrinės nuorodas kino filmuose, dainose ir romanuose, matytume, kad ši meilės plotmė šiandien yra labiau vertinama, negu intelektualinis ar spekuliatyvus geismas. Tokia yra viena žmogiškojo būvio pusė.

Tačiau antroji pusė yra gilus nesugebėjimo atliepti į šį kvietimą ir pašaukimą jausmas. Visi žinome, kokios aistrų audros kartais sukykla. Aistros gali užtemdyti pirmojo praktinio priesako išvalgą, sergstinčią nuo to, kad vietoj mums žinomo gėrio, nedarytume blogio. Aš ir Akvinietis kalbame ne tik apie geidulius, bet taip pat ir apie baimės bei liūdesio aistras. Liūdesys ir baimė gali kilti kaip atsakas į tai, kad mūsų nepriima artimieji. Kadangi būtis mūsų artimuosiuose yra tokia intensyvi, tada at-

rodo, kad, kai jie atstumia mus, mus atstumia pati būtis. Ir, kadangi būtis apima viską, tokia atskirtį galima patirti kaip visišką izoliaciją. Todėl, net jei galime nesutarti, visada privalome likti draugais. Pagaliau, net jei nėra aistros, tai dar neužtikrina, kad bus neklystamai pasirinktas mylintis daiktas. Mūsų „nustatyta būseną“ drauge su jai būdingu nesirūpinimu taisykle leidžia tikrai netikusiems daiktams pasirodyti gerai. Taigi be jokio aistrų įsiterpimo blogis gali tapti galimu pasirinkimo objektu. Prisiminkime, kaip Augustinas II-oje *Išpažinimų* knygoje aprašė savo pasiryžimą pavogti kriaušes vien dėl noro padaryti kažką blogo. Net ramus apsisprendimas gali turėti blogio aurą.

Kaip pastebėta, Akvinietis pats puikiai supranta, kiek daug sunkumų išky-la žmogaus prigimčiai, norint gyventi moralų gyvenimą. Šiuos sunkumus jis sieja su proto silpnumu „*debilitas rationes*“: „tai lemia, kad žmogus taip sunkiai pasiekia tiesos žinojimą; kad jis taip lengvai puola į paklydimus; ir kad jis negali visiškai įveikti savo žvėriškų troškimų, bet vėl ir vėl yra jų užvaldomas“ (C. G. IV, 52). Tačiau, kaip spekuliacija regi savo galimą tobulybę Palaimintame regėjime, taip ir žmogaus troškimas gyventi pagal pirmąjį praktinį priesaką, meilės normą, atranda savo aktualizavimosi galimybę santykyje su Kūrėju. Norėdami suprasti šią galimybę turime vėl atsigręžti į žmogų. Kaip minėjau pirmoje dalyje, žmogaus intelekto dėka, būtis žmoguje yra intensyvesnė, negu olose, medžiuose ar gyvūnuose. Todėl, kuo žmonės yra ištikimesni būties epifanijai jų intelektualėje, tuo labiau jie byloja mums

apie pačią būtį. Ši, didesnė, atsidavimą žmogus parodo apsisprendamas pirmajam praktiniam principui. Kitaip tariant, ištikimas mūsų atliepimas pirmajam praktiniam principui kalba mums apie būtį. Ir ką gi tas atliepimas sako apie būtį? Jis sako, kad kuo didesnė yra būties koncentracija, tuo daugiau yra meilės. Patirti kito asmens meilę reiškia patirti būties gelmes. Būtis ir meilė yra viena ir tas pat. Būtent tai mums sako žmogus kaip būties suvokėjas intelektu. Todėl subsistenciška būties instancija turi būti subsistenciška meilės instancija. Tačiau savo metafizikoje Akvinietis pasiekia Kūrėją kaip subsistencišką būtį. Todėl žmogaus ryšys su šia instancija neprilygstamu būdu sustiprins žmogaus ištikimybę pirmajam praktiniam principui. Mūsų santykis su Kūrėju patobulins mus ne tik intelektualiai, bet ir valios požiūriu. Mūsų valios požiūriu, šis ryšys pašalins mūsų nesirūpinimą taisykle, kas buvo nuodėmių šaltinis. Kaip jau minėta anksčiau, šis ryšys yra galimas, jei Kūrėjo valia to nori.

Tačiau, ar Kūrėjas, dabar suprantamas kaip subsistenciška meilė, nori šio ryšio su žmogumi? Vėlgi, krikščionybė pateikia apsvartymui keletą viliojančių faktų.

Pagalvojau apie šventuosius. Klausantis kaip žymus pianistas atlieka Rachmaninovą, kyla tų, kas nepajėgtų taip groti, susižavėjimas. Panašiai ir šventųjų meilės aukštumos įkvepia mumyse troškimą juos kartoti, suvokti, kaip jie tai sugebėjo. Tokia reakcija yra dar labiau suprantama, jei šventasis buvo kankinys, pavyzdžiui, Editha Stein. Šį straipsnį rašau lietuviams, tad norėčiau pateikti jų-

sų tautietės pavyzdį, kuri, nors dar nebuvo oficialiai paskelbta šventąja, tikrai nusipelno to vardo bent neoficialiai. Ji vardu Adelė Dirsytė. Po II-o Pasaulinio karo ši jauna moteris buvo ištremta į Sibirą. Sovietų kalėjimų sistema buvo suplanuota tam, kad atimtų iš jūsų gyvybę, ar bent jau jaunystę ir protą. Kartu su kitomis lietuvėmis moterimis Dirsytė sukūrė mažytę maldaknygę, pavadintą *Marija, gelbėk mus*. Jos žodžiai skamba dar įtaigiau turint omenyje tą kontekstą, kuriame jie buvo parašyti. Kaip dažnai mes, prispausti daug menkesnių bėdų, atsikeliam ryte paniurę ir dieną pradeda me priekaištais Dievui dėl nevykusio savo gyvenimo. Šios moterys savo dieną pradėdavo tokia malda:

Išaušo sunki darbo diena. Šv. Trejybe, noriu Tave pagarbinti kantrybe ir pagarba savo bendradarbiams. Duoki mums išminties ir jėgos ramiai iškęsti visus nesusipratimus, panieką ir neapykantą, palaiminki mano mylimuosius ir visą mano Tautą, o ypač Tėvynės gynėjus, našlaičius ir visus kenčiančius už Tiesą. Sujunki mus visus vienybėn gyvu tikėjimu, nepalaužiama viltimi ir nežinančia ribų meile.

Kaip žmonės, prispausti tokių negandų, sugeba įveikti kartėlį ir nusivylimą?

Pirmasis praktinis principas ten vis dar galiojo, tačiau kaip sunku buvo jo laikytis. Iš kur šios moterys semdavosi galios laikytis šio principo? Ar negali būti taip, kad jas aplankė Pati Meilė? Buvo daug panašių lietuvių, taip pat ir šventieji žvelgia į mus iš praėjusių amžių. Visi šie mylintys siūlo pasauliui kai ką, ko daugelis mūsų trokštame, bet negalime pasiekti. Galime paklausti pianisto, kaip jam pavyksta taip groti, taip pat galime paklausti ir šventųjų, kaip jiems pavyko taip mylėti. Jie kalbėtų apie religiją, kurios teologija stulbinančiai dera su tomis galimybėmis, kurias išryškino metafizikai. Lygiai kaip metafizikai išvelgė intelektualinius ieškojimus išbaigiančią Palaiminto regėjimo galimybę, taip pat ir tie, kas siekia gyventi remdamiesi pirmuoju praktiniu principu, regi galimybę malonės, padedančios gyventi meilės gyvenimą. Filosofas čia vėl pasiekia religijos rūmų slenkstį. Ar tas Kūrėjas, kuri filosofas pasiekė protu, taip pat gyvena šiuose rūmuose? Ar krikščioniška religija yra tik sėkmingiausia ir labiausiai tinkanti iliuzija, su kuria žmonija susidūrė? Kiekvienas mūsų turime įeiti į šiuos rūmus ir patys surasti atsakymą į šį klausimą.

Literatūra ir nuorodos

¹ „Kadangi tuo būdu sutvertas intelektas yra iš prigimties pajėgus suvokti konkrečią formą ir konkretų buvinį (*esse concretum*) abstrakčiai, tam tikros skyros dėka, jis malonės dėka gali pakilti iki atskirai subsistuojančios substancijos ir atskirai subsistuojančios būties (*esse separatum subsistens*) pažinimo“. Tomas Akvinielis. *Summa Theologiae*, I, 12, 4, ad 3m.

² S.T. I, 12, 5.

³ Akvinielis tai aptaria *Sumoje prieš pagonis* III, 112 ir *Komentaruose Lombardo Sentencijoms* II, d. 27, q. 1, a. 2m. Tai nagrinėju savo veikle *Being and Some Twentieth Century Thomists* (New York: Fordham University Press, 2003), p. 267–272.

⁴ Žr. James McEvoy. *The Other as Oneself: Friendship nad Love in the Thought of St. Thomas Aquinas* // *Thomas Aquinas: Approaches to*

Truth, ed. Jame McEvoy and Micheal Dunns. – Dublin: Four Courts Press, 2002.

⁵ Palyginimui su Heideggerio „buvinių būtimi“, žr. mano straipsnius *A Heideggerian Critique of Aquinas and a Gilsonian Reply*, *The Thomist*, 58 (1994), p. 15–439 ir *The Post-Modern Notion of Freedom and Aquinas' Ratio Entis*, p. 212–227 // *The Failure of Modernism*, ed. Brendan Sweetman. – Mishawaka: American Maritain Assoc., 1999.

⁶ Žr. Akviniečio *Metafizikos Komentarus XII*, lect. 11, nr. 2608, apie Aristotelio pastabą „tačiau mokslas, suvokimas, nuomonė ir mintis visada atrodo esančios apie kažką kita ir tik netiesiogiai apie save.“ Suprantama, kaip subsistuojančios formos angelai pažįsta priešingu būdu. Pirmiausia jie pažįsta save ir savo idė-

jas ir tik tada kitus daiktus. Todėl „nustatyta“ jų supratimo būseną yra kitokia. Tai – sukūrimo pažinimas, kuris neapima kūrėjo sprendimų apie antgamtinį pakylėjimą. Dieviški pranešimai apie šiuos sprendimus yra virš ir anapus prigimtinių angelų pažinimo galių. Todėl dalykai gali angelams pasirodyti kaip geri ir vis dėlto būti žinomi kaip nederantys su faktime Kūrėjo apvaizda. Angelai nusidėtų, jei pasirinktų nepaisydami ar neatsižvelgdami į Apvaizdos planus. Žr. S.T. I, 63, 1. Šios temos komentarus rasite Blackfriar atlikto *Summa Theologiae* vertimo (New York: McGraw-Hill Book Company, 1968) „Priede 2“, p 311–320 ir Jacques'o Maritain, *The Sin of the Angel* (Westminster, Maryland: The Newman Press, 1959).

Iš anglų kalbos vertė
Vygandas ALEKSANDRAVIČIUS